

Ναυπάκτου Ιερόθεος: Ο νούς στις ασθένειες του εγκεφάλου

[Μητροπολιτικό Έργο / Ι.Μ. Ναυπάκτου και Αγίου Βλασίου](#)

Στό πρώτο Διεθνές Συμπόσιο για τον Γέροντα Αιμιλιανό τον Σιμωνοπετρίτη, πού έγινε στην Αθήνα (8-10 Μαΐου 2026) μου δόθηκε ή εύκαιρία νά πῶ ὅτι στόν Γέροντα Αἰμιλιανό μέ ἐνδιαφέρει, ὡς θεολόγο καί ποιμένα, τόσο ὁ ζωντανός θεολογικός λόγος του ὅταν μιλοῦσε, ὅσο κυρίως ὁ θεολογικός λόγος τῆς σιωπῆς, στά εἰκοσιπέντε χρόνια τῆς ἀσθενείας του.

- *Του Μητροπολίτου Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου Ἱεροθέου*

Γιά τό θέμα αὐτό θά ἤθελα νά γράψω μερικές σκέψεις μου.

1. Νοῦς, διάνοια, λόγος

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ψυχοσωματικό ὄν, δηλαδή ἀποτελεῖται ἀπό ψυχή καί σῶμα. Ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς συλλήψεως τοῦ ἀνθρώπου, «ἐξ ἄκρας συλλήψεως» λέμε στήν ὀρθόδοξη θεολογία ὑπάρχει ἡ ψυχή, ἡ ὁποία παραμένει στό σῶμα μέχρι τήν στιγμή τῆς ἐξόδου του ἀπό αὐτό καί ζῆ, μετά τόν θάνατο τοῦ σώματος, γιά νά ἐπανέλθῃ κατά τήν ἀνάστασι τῶν νεκρῶν.

Ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου ἔχει πολλές ἐνέργειες, ἥτοι τήν θρεπτική, τήν αὐξητική πού ζωοποιεῖ, αὐξάνει καί διατηρεῖ τό σῶμα, καί τήν λογική ἐνέργεια πού ἐνεργεῖ στόν ἐγκέφαλο καί γίνονται ὅλες οἱ ἐργασίες σέ αὐτόν πού ἔχουν σχέση μέ τόν λόγο, τήν μνήμη, τά συναισθήματα κ.ἄ. Συγχρόνως, ἡ ψυχή ἔχει καί τήν νοερή ἐνέργεια πού κινεῖται παράλληλα καί ἀνεξάρτητα ἀπό τήν λογική ἐνέργεια.

Κατά τήν πατερική παράδοσι ὁ νοῦς ἔχει ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ καί ὁ λόγος, χρησιμοποιώντας τόν ἐγκέφαλο, καταγράφει τίς ἐμπειρίες τοῦ νοῦ.

Αὐτό δέν λέγεται μόνο ἀπό τούς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά διατυπώθηκε κατά ἐκφραστικό τρόπο στούς ἀρχαίους, ἀλλά καί νεωτέρους φιλοσόφους. Οἱ Προσωκρατικοί φιλόσοφοι, ὅπως ὁ Παρμενίδης, ὁ Ἀναξαγόρας κ.ἄ. ὁμίλησαν γιά τήν ἐνέργεια καί παρουσία τοῦ νοῦ, ἀλλά καί οἱ μεταγενέστεροι Ἀττικοί φιλόσοφοι, ὅπως ὁ Ἀριστοτέλης, ὁμίλησε γιά τόν παθητικό καί ποιητικό νοῦ. Αὐτή ἡ διάκρισι πέρασε σέ ὅλη τήν μετέπειτα φιλοσοφία καί ὁ κάθε φιλόσοφος τό χαρακτηρίζει μέ διαφορετικό τρόπο.

Στό ἔμβρυο καί τό βρέφος πρὶν ἀναπτυχθῆ ὁ ἐγκέφαλος γιά νά παράγῃ τήν σκέψι, τόν λόγο, καί νά καταγράψῃ τίς ἐμπειρίες πού φέρουν οἱ αἰσθητές λειτουργίες, λειτουργεῖ ἡ νοερά ἐνέργεια (νοῦς). Κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου διακρίνεται ἀπό τήν αἴσθησι, τήν φαντασία, τήν δόξα (γνώμη) καί τήν διάνοια καί εἶναι «αὐτοτελής οὐσία καί καθ' ἑαυτήν οὐσα ἐνεργητική» καί δέν ὑπάρχει κανένα ὄργανο τοῦ νοῦ. Ἀντίθετα, οἱ ἄλλες δυνάμεις τῆς ψυχῆς (αἴσθησι, φαντασία, δόξα, διάνοια) ἐνεργοῦν μέ πρῶτο ὄργανο «τοῦ ψυχικοῦ ἐν ἐγκεφάλῳ πνεύματος».

Γενικά, ἡ νοερά ἐνέργεια (νοῦς) μπορεῖ νά ταυτισθῆ μέ τήν λογική ἐνέργεια, τά πάθη καί τό περιβάλλον, καί αὐτό συνιστᾷ τήν πτωτική της κατάστασι, καί μπορεῖ νά ἀνεξαρτητοποιηθῆ ἀπό τό περιβάλλον, τά πάθη καί τήν λογική καί νά λειτουργῆ στήν καρδιά.

Σέ αὐτό τό σημεῖο βρίσκεται ὅλη ἡ ἡσυχαστική καί θεοπτική παράδοσι τῆς Ἐκκλησίας πού κάνει λόγο γιά σκοτασμό καί φωτισμό τοῦ νοῦ, γιά πτωτική κατάστασι τοῦ νοῦ καί γιά ἐκστασή του, ὅτι δέν ἐξέρχεται ἀπό τό σῶμα, γιὰτί

αυτό είναι «δαιμονικό εϋρημα καί ἑλλήνων παίδευμα», κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, ἀλλά ἐξέρχεται ἀπό τό κοσμικό καί σαρκικό φρόνημα, εἰσέρχεται στήν καρδιά, μέ τήν ἀγιοπατερική ἔννοια (παθητικό μέρος τῆς ψυχῆς) καί ἀνέρχεται στόν Θεό, χωρίς νά ἀποδεσμεύεται ἀπό τό σῶμα. Αὐτή εἶναι ἡ ἐκστατική ἐμπειρία τοῦ νοῦ, ἡ ἐμπειρία τοῦ ἀκτίστου Φωτός.

Αὐτό τό γνωρίζουν ὅλοι οἱ ἡσυχαστές Πατέρες πού κινουῦνται, δραστηριοποιουῦνται, ταξιδεύουν, συμμετέχουν στίς ἱερές ἀκολουθίες, ἀκόμη καί ὁ λειτουργός Κληρικός τελεῖ τήν θεία Λειτουργία, καί φυσικά εἶναι ὑποχρεωμένος νά ἔχη συνείδηση τοῦ περιβάλλοντος κόσμου, νά τηρή τό τυπικόν τῆς Ἐκκλησίας, νά ψάλλῃ, νά διαβάζῃ καί ὁ νοῦς του νά κινῆται ἀνεξάρτητα ἀπό τήν λογική.

Αὐτό γίνεται καί κατά τήν διάρκεια τοῦ ὕπνου. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ ἐγκέφαλος, κατά τήν διάρκεια τοῦ ὕπνου δέν σταματᾶ νά λειτουργῇ, ἀλλά περνᾶ μέσα ἀπό διάφορες φάσεις καί δραστηριότητες.

Οἱ ἐπιστήμονες ὁμιλοῦν γιά τό ὅτι ὁ ὕπνος χωρίζεται ἀνάλογα μέ τήν ὑπαρξη ταχέων κινήσεων τῶν ματιῶν (Rapid Eye Movement) σέ δύο τύπους, στόν ὕπνο non-REM καί στόν ὕπνο REM. Στά διάφορα στάδια τοῦ ὕπνου non-REM, καί ἐντονώτερα στό στάδιο τοῦ βαθύ ὕπνου, μειώνεται ἡ δραστηριότητα τοῦ ἐγκεφάλου, παρατηροῦνται πιά ἀργά ἐγκεφαλικά κύματα, συνεχίζουν ὅμως καί διενεργοῦνται ὀρισμένες ἐσωτερικές ἐργασίες στόν ἐγκέφαλο. Στήν φάση τοῦ ὕπνου REM ὁ ἐγκέφαλος γίνεται πιά ἐνεργός, καί σέ αὐτήν τήν φάση ἐμφανίζονται τά ὄνειρα καί ὁ ἐγκέφαλος ἐπεξεργάζεται τά συναισθήματα, τίς μνημές καί ἐπεξεργάζεται τά δεδομένα πού θά ἀποθηκευτοῦν στήν μνήμη.

Αὐτό πού διδάσκει ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη τό γνωρίζουν καλά οἱ ἡσυχαστές Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπειδή ἀγάπησαν τόν Χριστό, στόν Ὅποῖον στρέφουν ὅλη τήν ἡμέρα τήν σκέψη τους καί τήν προσευχή τους, γι' αὐτό, κατά τήν διάρκεια τοῦ ὕπνου αἰσθάνονται τόν νοῦ νά προσεύχεται στήν καρδιά, κυρίως τότε πού ὑποστέλλονται οἱ κινήσεις τοῦ ἐγκεφάλου. Τότε αἰσθάνονται νά γίνεται μιά θεία Λειτουργία στήν καρδιά, καθ' ὅλη τήν διάρκεια τοῦ ὕπνου. Αὐτό καταγράφεται σέ πολλά πατερικά καί ὑμνογραφικά κείμενα. Θά καταγράψω μερικά ἀπό αὐτά.

Στό Ἄσμα Ἀσμάτων γράφεται: «Ἐγώ καθεύδω καί ἡ καρδιά μου ἀγρυπνεῖ» (Ἄσ. Ἄσμ. ε', 2) καί ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης ἐρμηνεύει τό καθεύδω «διά τήν χρείαν τῆς φύσεως» καί τό ἀγρυπνεῖ «διά τό πλῆθος τοῦ ἔρωτος» (Ἰω. Κλίμαξ, λόγος Λ', παρ. θ). Μάλιστα, ὁ ἴδιος ἅγιος γράφει ὅτι ἐκεῖνος πού πραγματικά ἀγαπᾶ συνεχῶς φαντάζεται τό πρόσωπο τοῦ φιλουμένου καί αὐτό περιπτύσσεται ἐσωτερικά ἐνηδόνως. Καί συνεχίζει: «Ὁ τοιοῦτος οὐκέτι οὐδέ καθ' ὕπνους ἠρεμεῖν τοῦ πόθου δύναται, ἀλλά κάκεῖ τῷ ποθουμένῳ προσαδολεσχεῖ». Καί καταλήγει: «Οὕτως ἐπί

σωμάτων, ούτως επί άσωμάτων πέφυκε γίνεσθαι» (Ίω. Κλίμαξ, λόγος Λ΄, παρ. στ).

Αυτή ή έσωτερική λειτουργία του νοϋ, κατά την διάρκεια του ύπνου ανεξάρτητα από τίς λογικές κινήσεις του έγκεφάλου, φαίνεται σέ διάφορες προσευχές που συνετάγησαν από άγιους ανθρώπους, και σέ αυτές εξέφρασαν την έμπειρία που είχαν.

Στό Απόδειπνο, που είναι ή άκολουθία μετά τό δείπνο και πρό του ύπνου, εκφράζεται αυτή ή πραγματικότητα. Στην προσευχή στον Χριστό, έν όψει της «άναπαύσεως σώματος και ψυχής», παρακαλούμε τον Χριστό νά μάς δίνη «γρήγορον νοϋν, σώφρονα λογισμόν, καρδιαν νήφουσαν, ύπνον έλαφρόν, και πάσης σατανικής φαντασίας άπηλλαγμένον». Αυτό λέγεται για την κατάσταση του ύπνου, όπως φαίνεται από τά προηγούμενα και τά έπόμενα, άφοϋ μετά λέγεται: «Διανάστησον δέ ήμάς έν τῷ καιρῷ της προσευχής». Άρα ή παράκληση για τον «γρήγορον νοϋν, σώφρονα λογισμόν, καρδιαν νήφουσαν» είναι κατά τον έλαφρόν ύπνον, που σημαίνει ότι κατά την διάρκεια του ύπνου και μάλιστα του έλαφροϋ, άφοϋ ό άσκητής καταλαβαίνει ότι ό νοϋς κινείται μέ γρήγορο ρυθμό και ό λογισμός είναι σώφρον και ή καρδιά νήφει. Αυτή είναι ή νοερά προσευχή που γίνεται κατά την διάρκεια του ύπνου.

Σέ προσευχή που γίνεται κατά την άκολουθία της γονυκλισίας του Έσπερινοϋ της Πεντηκοστής (της γονυκλισίας), μεταξύ των άλλων, παρακαλούμε τον Θεό νά άξιωθοϋμε «και τό νυκτερινόν στάδιον άμέπτως διελθειν, άπειράστους κακῶν». Και στην συνέχεια λέγεται: «Καθήλωσον έκ του φόβου σου τάς σάρκας ήμῶν και νέκρωσον τά μέλη ήμῶν τά επί της γῆς, ίνα και έν τη καθ' ύπνον ήσυχία έμφαιδρυνώμεθα τη θεωρία των κτισμάτων σου». Η θεωρία των κτισμάτων, κατά την διάρκεια του ύπνου, είναι ή θεωρία «του λόγου των όντων», ή θεωρία της άκτίστου ένεργείας του Θεοϋ στην κτίση. Σαφῶς πρόκειται για την νοερά προσευχή που γίνεται στην καρδιά του ανθρώπου και τότε που τό σῶμα άναπαύεται, κατά την διάρκεια του ύπνου.

Αυτό δείχνει τό πῶς λειτουργοϋν οι δύο ένεργειες της ψυχής, ή νοερά και λογική ένεργεια, δηλαδή ό νοϋς και ή διάνοια-λογική όταν ή ψυχή είναι συνδεδεμένη μέ τό σῶμα. Μετά τον θάνατο, που ή ψυχή άποδεσμεύεται από τό σῶμα, λειτουργεί ή νοερή ένεργεια, χωρίς νά λειτουργή ή λογική ένεργεια, άφοϋ δέν ύπάρχει ό έγκέφαλος για νά διατυπώνη τον λόγο. Άλλωστε, οι άγγελοι λέγονται νοερά πνεύματα, γιατί έχουν μόνο νοερή ένεργεια-νοϋ και μέ αυτόν άεννάως ύμνοϋν και δοξάζουν τον Θεό.

2. Η λειτουργία και ή παραλειτουργία του

Έγκεφάλου

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου μέ την ζωτικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ δίνει ζωὴ στό σῶμα διά τῆς λογικῆς ἐνεργείας της, ἡ ὁποία γιά νά λειτουργήσῃ ἔχει ἀνάγκη τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου.

Ὁ ἐγκέφαλος εἶναι τό κεντρικό ὄργανο τοῦ νευρικοῦ συστήματος, πού δέχεται τά ἐξωτερικά ἐρεθίσματα ἀπό τά περιφερικά νευρικά κύτταρα, καί εἶναι κέντρο τῆς σκέψης, τῶν συναισθημάτων καί τῆς μνήμης. Ἀποτελεῖται ἀπό περίπου 86 δισεκατομμύρια νευρῶνες, πού σχηματίζουν τρισεκατομμύρια συνάψεις, πού εἶναι τά δίκτυα ἐπικοινωνίας. Τά νευροκύτταρα μέ τούς νευροδιαβιβαστές μεταφέρουν τίς πληροφορίες σέ ἄλλα μέρη τοῦ ἐγκεφάλου μέ ἕναν ἰδιαίτερο τρόπο, ἀφοῦ οἱ ἠλεκτρικές ὤσεις-ἐρεθίσματα προκαλοῦν ἀπελευθέρωση νευροδιαβιβαστῶν (χημικές ἐνώσεις) πού μέ τήν σειρά τους προκαλοῦν νέες ἠλεκτρικές ὤσεις στούς ἐπόμενους νευρῶνες κ.ὀ.κ Ἔτσι μέ αὐτόν τόν τρόπο στόν νεοφλοιό, στόν ἱπόκαμπο, καί στόν ἀμυγδαλοειδῆ πυρήνα, διενεργοῦνται οἱ ἀνώτερες γνωστικές καί νοητικές λειτουργίες, οἱ λειτουργίες τῆς μνήμης καί ἡ συναισθηματική τους ἐπεξεργασία.

Ὅμως, ὅπως ὅλα τά ὄργανα τοῦ σώματος, ἔτσι καί ὁ ἐγκέφαλος ὑφίσταται διάφορες βλάβες, ὅποτε ἡ παραλειτοῦν τά λεγόμενα «κέντρα» τοῦ ἐγκεφάλου ἢ δέν λειτουργοῦν καθόλου. Ἀπό τίς παθήσεις τοῦ ἐγκεφάλου ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει τό κῶμα, ἡ λεγόμενη ἄνοια, ἡ φυτική κατάσταση καί ὁ ἐγκεφαλικός θάνατος.

Τό κῶμα εἶναι μιά κατάσταση βαθειᾶς καί πλήρους ἀπώλειας τῆς συνείδησης καί δέν ὑπάρχει ἐπικοινωνία μέ τό περιβάλλον. Ὑπάρχει κάποια βασική ἐγκεφαλική λειτουργία, ὅπως ἡ αὐτόματη ἀναπνοή πού συνδέεται μέ τό ἐγκεφαλικό στέλεχος, καί πρόκειται γιά μιά κατάσταση πού μπορεῖ νά ἐξελιχθεῖ εἴτε στήν ἐπαναφορά στήν φυσιολογική κατάσταση, εἴτε σέ κατάσταση ἐλάχιστης συνείδησης, εἴτε καί στόν θάνατο. Τό χρονικό διάστημα παραμονῆς σέ κῶμα ποικίλει, μπορεῖ νά εἶναι καί μακροχόνιο, καί ἐξαρτᾶται ἀπό τό αἷτιο πού τό προκάλεσε.

Στήν ἄνοια δέν ὑπάρχει πλήρης ἀπώλεια συνείδησης, ὑπάρχει κάποια ἐπίγνωση καί ἐπικοινωνία μέ τό περιβάλλον, ἀλλά ἐπηρεάζονται κατά διάφορους βαθμούς οἱ ἀνώτερες νοητικές λειτουργίες, διότι ἐπηρεάζεται ἡ μνήμη, ἡ σκέψη, ὁ λόγος, ἡ συμπεριφορά. Ἡ ἄνοια εἶναι γενικός ὅρος, πού περιλαμβάνει ἕνα σύνολο συμπτωμάτων πού μπορεῖ νά διαφέρουν ἀνάλογα καί μέ τό αἷτιο τῆς ἄνοιας. Συχνότερο αἷτιο ἄνοιας εἶναι ἡ νόσος Alzheimer, χωρίς ὅμως νά ταυτίζεται μέ αὐτήν καί ὑπάρχουν καί ἄλλα ἤδη ἄνοιας (π.χ ἀγγειακή ἄνοια, κ.α). Βέβαια ἡ λέξη ἄνοια δέν ἀποδίδει πλήρως τήν κατάσταση, ὅπως τήν προσδιορίσαμε

προηγούμενως, διότι ο νοῦς κινεῖται ἀνεξάρτητα ἀπό τίς σκέψεις τοῦ ἐγκεφάλου. Ὡς ἀσθένεια τῆς ἄνοιας καλεῖται ἡ ἐξασθένηση τῆς διανοητικῆς ἐνέργειας, ὅποτε ἡ λέξη ἄνοια προέρχεται ἀπό τήν διάνοια-λογική καί ὄχι ἀπό τόν νοῦ, πού εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπό τίς διανοητικές λειτουργίες τοῦ ἐγκεφάλου. Γενικά, αὐτές οἱ ἀσθένειες εἶναι ἐκφυλιστικές ἀσθένειες τοῦ ἐγκεφάλου.

Ἡ φυτική κατάσταση εἶναι μιᾶ σοβαρή ἐγκεφαλική βλάβη, κατά τήν ὁποία ὁ ἐγκεφαλικός φλοιός χάνει τήν συνείδηση καί τήν ἐπαφή μέ τό περιβάλλον, ἐνῶ τό ἐγκεφαλικό στέλεχος, πού ἐλέγχει τήν ἀναπνοή, τόν καρδιακό παλμό, τούς κύκλους ὕπνου καί ἐγρήγορησης, λειτουργεῖ. Στήν κατάσταση αὐτή ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά φαίνεται ὅτι ἀντιδρᾷ σέ μερικά ἐρεθίσματα ἀλλά εἶναι ἕνα «φυτό».

Ὁ ἐγκεφαλικός θάνατος εἶναι ἡ πλήρης καί μή ἀναστρέψιμη παύση ὅλων τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου, συμπεριλαμβανομένου τοῦ ἐγκεφαλικοῦ στελέχους, τό ὁποῖο ἐλέγχει τήν ἀναπνοή καί, βεβαίως, τήν λειτουργία τῶν πνευμόνων καί τῆς καρδιάς. Σέ αὐτήν τήν περίπτωση ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἀναπνεύσει μόνος του καί γι' αὐτό ἂν δέν συνδεθῇ μέ μηχανική ὑποστήριξη πεθαίνει.

Τά ὅρια μεταξύ κώματος, ἄνοιας, φυτικῆς καταστάσεως καί ἐγκεφαλικοῦ θανάτου εἶναι μέν προσδιορίσιμα, δέν εἶναι ὅμως πάντα τελείως ξεκάθαρα καί μπορεῖ νά μεταβάλλονται.

Σέ ὅλες αὐτές τίς περιπτώσεις ὁ νοῦς-νοερά ἐνέργεια, ἐφ' ὅσον ἡ ψυχή παραμένει στό σῶμα, ὑπάρχει καί λειτουργεῖ μέσα στόν ἄνθρωπο. Ἄν ὁ νοῦς ἦταν φωτισμένος ἀπό τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ, πού σημαίνει ὁ ἄνθρωπος εἶχε μάθει τήν νοερά προσευχή, τότε σέ αὐτές τίς καταστάσεις ὁ νοῦς λειτουργεῖ ἀποδοτικά, χωρίς νά δεσμεύεται ἀπό τίς αἰσθήσεις, τήν λογική, τά πάθη καί τό περιβάλλον καί χωρίς νά μπορεῖ νά διατυπώνη τήν κατάσταση τήν ὁποία ζῆ. Ἄν ἦταν σκοτισμένος παραμένει ἀνενέργητος κατά Θεόν.

3. Παραδείγματα ἀσθενῶν

Εἶναι ἐνδιαφέρον νά δοῦμε τό πῶς λειτουργεῖ ὁ νοῦς σέ ἀσθενεῖς πού ἔχουν κάποια πάθηση στόν ἐγκέφαλο, ὕστερα ἀπό κάποια ἀσθένεια, ὅπως ἐγκεφαλικό ἐπεισόδιο, τραυματισμό, γήρανση τοῦ σώματος κ.ἄ. Προσωπικά μοῦ δόθηκε ἡ δυνατότητα νά παρακολουθῶ μερικές τέτοιες περιπτώσεις πού θά ἀναφέρω.

Τό πρώτο περιστατικό είναι ή περίπτωση τοῦ ἁγίου Καλλινίκου Μητροπολίτου Ἐδέσσης, Πέλλης καί Ἀλμωπίας, πού ἦταν Γέροντάς μου. Ἦμουν κοντά του σέ ὅλα τά στάδια τῆς ἀσθενείας του, ἀπό τήν ἐγχείρηση στόν ἐγκέφαλο μέχρι τίς τελευταῖες στιγμές τῆς ζωῆς του.

Μετά τήν ἐγχείρηση στόν ἐγκέφαλο γιά τήν ἀφαίρεση τοῦ ὄγκου ἔγινε ἐσωτερική αἱμορραγία καί χρειάσθηκε νά γίνη νέα ἐπέμβαση γιά νά καθαρισθῆ τό αἷμα. Βρισκόταν σέ κῶμα, χωρίς νά γνωρίζουν οἱ γιατροί ἂν θά ἐπανέλθη στήν κατάσταση τῆς συνείδησης ἢ ἂν θά παραμείνη σέ φυτική κατάσταση ἢ ἂν ἐπιδεινωθῆ ἀκόμη περισσότερο. Εἶχε διασωληνωθῆ, πού σημαίνει ἀνέπνεε μέ ὑποστηρικτικά μηχανήματα. Μετά ἀπό 4-5 ἡμέρες οἱ γιατροί διαπίστωσαν, χωρίς νά φαίνεται ἐξωτερικά, ὅτι ἀρχίζει νά ξυπνᾷ, ἀπό τίς κόρες τῶν ὀφθαλμῶν πού ἀντιδροῦσαν στό φῶς καί ἀπό τά ἀντανακλαστικά τοῦ κερατοειδοῦς. Καί ὄντως ἐπανῆλθαν πλήρως οἱ αἰσθήσεις του, μάς ἀνεγνώριζε, ὁμιλοῦσε, εἶχε πλήρη συνείδηση. Αὐτή ή κατάσταση στήν ὁποία βρισκόταν γιά μερικές ἡμέρες ἦταν τό κῶμα.

Ἀμέσως, ὅταν ἐπανῆλθαν οἱ αἰσθήσεις του καί ή συνείδησή του, ἦταν κατανοητικώτατος, ἐξέφραζε τήν αὐτομεμψία, μάς διηγεῖτο κάποιες καταστάσεις πού ἔβλεπε, κατά τήν διάρκεια τοῦ κώματος, ἐπανελάμβανε ὅλη τήν ἡμέρα χωρία ἀπό τήν Ἁγία Γραφή, κυρίως μία ἡμέρα ἐπανελάμβανε τό χωρίο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Ὅταν ὁ Χριστός φανερωθῆ, ή ζωή ἡμῶν, τότε καί ὑμεῖς σύν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ» (Κολ. γ', 4), δοξολογοῦσε συνέχεια τόν Θεό, ἦταν εὐγνώμων στούς ἀνθρώπους, ἔδειχνε ἀγάπη σέ ὅλους, ἐξέφραζε τήν βαθυτάτη ταπείνωσή του, ἐτοίμαζε νοερά ὅλη τήν ἡμέρα κηρύγματα πού θά ἔκανε κλπ.

Ἐπειδή ἦμουν κοντά του δεκαπέντε (15) χρόνια, ὁμολογῶ ὅτι, κατά τήν διάρκεια τῆς ἀσθενείας του, μετά τήν ἐπάνοδό του ἀπό τό κῶμα, φάνηκε ἔντονα ὁ ἐσωτερικός του κόσμος, πού κρυβόταν, κατά τήν διάρκεια τῆς ποιμαντικῆς του διακονίας, τότε ἦταν πράγματι ἕνας ἄγγελος τοῦ Θεοῦ.

Τό δεύτερο παράδειγμα είναι τοῦ Πρωτοπρεσβυτέρου π. Κωνσταντίνου Στρατηγοπούλου. Ἦταν γνωστός Κληρικός σέ πολλούς ἀνθρώπους στήν Ἀθήνα μέ μεγάλη ποιμαντική δράση, συνδυάζοντας θεία Λειτουργία, ιερές Ἀκολουθίες, ὁμιλίες καί μοναχισμό. Κάποια ἡμέρα, ἐνῶ ἐτοιμαζόταν νά λειτουργήσῃ ἔπαθε ἕνα ἐγκεφαλικό ἐπεισόδιο, ἔχασε τίς βασικές του αἰσθήσεις, νόμιζε ὅτι εἶχε πεθάνει, ὅτι δέν ἀνῆκε σέ αὐτόν τόν κόσμο. Αὐτό, ὅταν ἀνένηψε, τό ἀπεκάλεσε «μεγάλη νύχτα». Ὅταν ἀνένηψε ἔγραψε ἕνα μικρό πόνημα, μέ τίτλο «πόνου πονήματα» καί ὑπότιτλο «ἀπό τήν δράση στό μυστήριο τοῦ Ἡσυχασμοῦ», καί πρόκειται γιά μιᾶ «βιωματική ἀφήγηση».

Τήν περίοδο αὐτή τῆς ἀσθενείας του τήν χαρακτηρίζει «μεγάλη νύχτα» πού «φῶς δέν φαινόταν. Τό σῶμα δέν εἶχε δυνάμεις γιά νά ἐκτελεῖ στοιχειώδεις λειτουργίες. Οἱ σωματικές μετακινήσεις γίνονταν μέ τήν μορφή δεματικῆς μεταφοῦ. Τό μόνο πού ἔβλεπα ἐπί ἀτελείωτες ὥρες ἦταν ἡ ἄσπρη ὀροφή τοῦ θεραπευτηρίου στό ὁποῖο βρισκόμασταν. Κι ἀπό ὅ,τι φαίνεται δέν ὑπῆρχε ἴχνος ἐντολῆς πού νᾶρχεται ἀπό τόν ἐγκέφαλο».

Γράφει ὅτι κάποια στιγμή ὁ ἐγκέφαλος ἄρχισε νά λειτουργῇ, «λέγοντας μέσα μου ἀπλῶς τήν εὐχή, στάθηκα ὀρθιος». Καί ἀργότερα ὅταν ἐπανῆλθε διερωτᾶτο: «Ἦταν ἄραγε αὐτό πού λέει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς: “Ἡ λειτουργία τῆς νοερᾶς ἐνεργείας καί νοερᾶς οὐσίας;”».

Πρίν τήν «μεγάλη αὐτή νύχτα» πού πέρασε ἦταν «σέ μιᾶ ἀκραιφνή δράση», μέ ἀκολουθίες, θεία Λειτουργία, ἐξομολογήσεις, κατηχήσεις, ὁμιλίες, διακονία σέ Ἐκκλησιαστικές Ὑπηρεσίες τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Μετά πού ἐπανῆλθε ἀπό τήν «μεγάλη αὐτή νύχτα» κατάλαβε ἔντονα τήν ἀξία τοῦ ἱεροῦ ἡσυχασμοῦ.

Γράφει στό σημαντικό καί ἀποκαλυπτικό αὐτό πόνημα: «Ἐκεῖ, μέσα στήν ἀπόγνωση τῆς αἰσθήσεως τοῦ ζωντανοῦ νεκροῦ, ἀναδύθηκε ἡ ἀνάγκη τῆς στροφῆς τοῦ νοῦ πρὸς τόν Θεό. Τό μόνο πού ἔμενε ὡς κυρίαρχο γεγονός. Ἦταν σάν νά εἶχα ἀνακαλύψει τό ἀεικίνητο πού ἔψαχναν οἱ ἀρχαῖοι καί οἱ νέοι ἐπιστήμονες».

Ἐπίσης, γράφει γιά τήν νηπτική καί ἡσυχαστική μέθοδο πού ἀνεκάλυψε ἐκείνη τήν περίοδο: «Αὐτόν τόν τρόπο ἀνακάλυψα, πρακτικά στό ἡσυχο δωμάτιο τῆς θεραπείας μου. Ἐπί ὥρες καί μέρες, τό μόνο πού μπορούσα νά δῶ ἦταν ἡ ὀροφή τοῦ δωματίου μου. Τό μόνο πού μοῦ ἔμεινε ἦταν ἡ εὐχή. Οἱ πολύωρες κοσμικές ἐνασχολήσεις δέν μοῦ εἶχαν δώσει εὐκαιρία νά στρέψω τόν νοῦ μου στήν νηπτική μέθοδο».

Τό τρίτο παράδειγμα εἶναι τῆς Γερόντισσας Γαλακτίας ἀπό τήν Πόμπια Κρήτης.

Τήν γνώρισα κατά τήν διάρκεια τῆς υγείας της, καί ἦταν μιά γυναίκα μέ σῶες τίς αἰσθήσεις της, ἔξυπνη, ἀλλά ταυτοχρόνως εἶχε καί ἀνεπτυγμένη τήν νοερά ἐνέργεια, μέ τήν ὁποία ἔβλεπε ἀγγέλους, ἁγίους, τήν Ὑπεραγία Θεοτόκο, τόν Χριστό, τήν οὐράνια θεία Λειτουργία, τό Φῶς τοῦ Θεοῦ. Ὅλα αὐτά τά ἔκρυβε μέ τήν ταπείνωσή της καί μέ τήν ἐνέργεια τῆς λογικῆς, δηλαδή μέ τόν τρόπο πού ἐκφραζόταν. Εἶχε προφητικά χαρίσματα καί τά ἔκρυβε.

Ὅταν, ὅμως, ἀπό τά ἀλλεπάλληλα ἐγκεφαλικά ἐπεισόδια ἔπαθαν βλάβες διάφορα κέντρα τοῦ ἐγκεφάλου καί δέν θυμόταν ἀνθρώπους, ἡμερομηνίες κλπ., τότε, ἐκδηλώθηκε ἀκόμη περισσότερο ἡ νοερά ἐνέργεια, καί ἔβλεπε τά πάντα μέ μιά τηλεόραση, ὅπως ἔλεγε, πού τῆς τήν ἔδωσε ὁ Θεός στήν καρδιά της. Ἔβλεπε τά ἀόρατα ἀπό τούς λογικούς ἀνθρώπους, εἰσέδουε μέσα στήν καρδιά τῶν ἐπισκεπτῶν της, συμμετεῖχε στήν οὐράνια θεία Λειτουργία κ.ἄ. Ἴσχυε στήν περίπτωση αὐτή ὁ λόγος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: «Εἰ καί ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσωθεν ἀνακαινοῦται ἡμέρα καί ἡμέρα» (Β' Κορ. δ', 16).

Στίς περιπτώσεις αὐτές γίνεται ὅ,τι συμβαίνει καί στά βρέφη, πρὶν ἀναπτυχθοῦν οἱ λειτουργίες τοῦ ἐγκεφάλου καί μπορεῖ ὁ νοῦς τους νά βλέπη ἀγγέλους, τόν Θεό, τούς ἁγίους, τήν θεία Χάρη πού ὑπάρχει μέσα στήν θεία Λειτουργία, τήν Ἐκκλησία.

4. Γέροντας Αἰμιλιανός στήν περίοδο τῆς σιωπῆς του

Νομίζω ὅτι σέ μιά παρόμοια κατάσταση βρέθηκε γιά πολλά χρόνια ὁ Γέροντας Αἰμιλιανός. Ἦταν δραστήριος πνευματικός πατέρας καί Ἠγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Σιμωνόπετρας, καί πνευματικός καθοδηγητής πολλῶν μοναχῶν καί πνευματικῶν πατέρων, ἰδρυτής τοῦ Ἱεροῦ Ἠσυχαστηρίου Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου Ὁρμύλιας Χαλκιδικῆς, ἀλλά καί Μοναστηρίων ἐντός καί ἐκτός Ἑλλάδος, καί ἔπειτα γιά εἴκοσι πέντε περίπου χρόνια ἔπεσε σέ βαθυτάτη σιωπή.

Όπως όταν ήταν ενεργός άσκοϋσε τήν νοερά προσευχή καί τόν θεολογικό λόγο, γι' αυτό καί όμιλοϋσε γι' αυτό, έτσι καί κατά τήν διάρκεια τής πολυχρόνιας σιωπής του, άσφαλώς, θά άσκοϋσε τήν νοερά ενεργεια. Γιατί όταν ενεργοποιηθῆ καί φωτισθῆ ἡ νοερά ενεργεια, αϋτενεργεῖται στόν ὕπνο, άκόμη καί στίς άσθενειες τοϋ έγκεφάλου. Διασώζονται οί λόγοι του πού έκφωνοϋσε στίς Άδελφότητες τών Ίερών Μονών, αλλά κανείς δέν γνωρίζει τούς θεολογικούς λόγους του, κατά τήν διάρκεια τής μαρτυρικῆς καί θεολογικῆς σιωπής του. Έχουμε βεβαιότητα ότι αϋτήν τήν περίοδο ἡ νοερά ενεργειά του έκινεῖτο, ὅπως γίνεται στους άσκητές, άκόμη περισσότερο, κατά τήν διάρκεια τοϋ βραδυνοϋ ὕπνου. Οί μοναχοί πού ἦταν κοντά του μποροϋν νά όμιλήσουν γι' αυτό.

Ἡ περίπτωση τοϋ Ίώβ τής Παλαιᾶς Διαθήκης μάς δείχνει ότι ὁ Θεός επέτρεψε τίς σωματικές δοκιμασίες, γιατί ἤθελε νά ενεργοποιηθῆ ἡ νοερά ενεργεια, μέ τήν ὁποία δόξαζε τόν Θεό. Αϋτό γίνεται, συνήθως, μέ τούς πειρασμούς τής άσθενειας, δηλαδή ἄν ὑπάρχη πνευματική προδιάθεση, ενεργοποιεῖται πολύ δυνατά ἡ νοερά ενεργεια (νοϋς).

Δέν γνωρίζω τά ιατρικά δεδομένα τοϋ μακαριστοϋ Γέροντος Αἰμιλιανοϋ, από τί άκριβώς έπασχε, αλλά εκείνο πού μέ ενδιαφέρει ὡς θεολόγο καί Κληρικό εἶναι αϋτός ὁ κόσμος τοϋ Γέροντος Αἰμιλιανοϋ, κατά τήν διάρκεια τής θεολογικῆς σιωπής του. Φυσικά, δέν μπορῶ νά ὑποθέσω τίποτε, αλλά θά περίμενα ἄν «ξυπνοϋσε» νά μάς άποκάλυπτε τόν «ἔσω ἄνθρωπον» καί τίς «λειτουργίες» του αϋτῆς τής περιόδου. Θά ἦταν ενδιαφέρον νά άκούγαμε τίς έμπειρίες του καί τόν θεολογικό λόγο του, σίγουρα αϋτά πέρασαν στήν αἰωνιότητα.

Ἐπειδή αϋτά δέν τά γνωρίζουμε, αλλά εἶναι γνωστά στόν Θεό, έμεῖς παραμένουμε στό ότι αϋτά γιά τά ὁποῖα μιλοϋσε, κατά τήν διάρκεια τής ποιμαντικῆς του διακονίας, θά τά ζοϋσε μέ έμφανέστερο τρόπο, κατά τήν διάρκεια τής θεολογικῆς του σιωπής, όταν έπαθε βλάβη ὁ έγκεφάλός του. Μερικά από αϋτά θά τά γνωρίζουν ὅσοι τόν διακονοϋσαν ἢ ὅσοι τόν πλησίαζαν, καί, φυσικά, ὅλα θά άποκαλυφθοϋν κατά τόν Μέλλοντα αἰῶνα. Νά έχουμε τήν εϋχή του.